

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА І ВЧИТЕЛЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ
РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІХ ЗРУШЕННЯХ
20-30-Х РР. ХХ СТ.: СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМКИ
ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У статті проаналізовано сучасний стан та напрямки історіографічних досліджень, присвячених науково-педагогічній і вчительській інтелігенції, їхній ролі та місцю в культурно-освітніх процесах в УРСР 1920-1930-х рр.

Ключові слова: історія науково-педагогічної і вчительської інтелігенції, історіографія сучасного періоду, історіографічний етап, педагогічна інтелігенція, культурно-освітні зрушення 1920-1930-х рр.

Аналіз актуальних проблем, до яких правомірно відносимо і діяльність учительства та науково-педагогічної інтелігенції в культурно-освітніх змінах радянської України в 1920-30-х рр., є одним з важливих та перспективних напрямів сучасної вітчизняної історіографії. Водночас, розробка нових теоретико-методологічних засад в цій галузі неможлива лише в єдиному національному історіографічному просторі, оскільки це призводить до звуження історіографічного бачення або його потрапляння в кризовий стан, прикладом чого стала радянська історіографія наукова. Новизна статті виявляється в неупередженому аналізі стану і напрямків сучасної історіографії діяльності учительства та науково-педагогічної інтелігенції в культурно-освітніх процесах радянської України в 1920-30-х рр. та комплексному науковому підході до вивчення даної проблеми. Метою нашого дослідження є висвітлення стану та змін, які відбулися в сучасній вітчизняній історіографії після 1991 р., коли вона почала використовувати інтелектуальні, теоретичні та методологічні надбання української зарубіжної історіографії, що стали важливим здобутком для національної історичної науки в добу незалежності. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: 1. Показати причини переосмислення та відмови сучасних дослідників від радянських поглядів на історію науково-педагогічної та вчительської інтелігенції в культурно-освітніх процесах 1920-30-х рр. 2. Визначити основні концептуальні та методологічні підходи, їх зміни, які з'явилися в сучасній українській історіографії визначеної теми, починаючи з 1990-х і до сьогодні. 3. Зробити висновки щодо важливості надбань сучасної української та зарубіжної історіографії з позицій історичної науки та накреслити перспективні напрямки проблеми.

У 1991 р., після проголошення України незалежною державою, було закладено підвалини для переосмислення та відмови від звичних радянських поглядів на історіографію. Ситуація, що склалася в історичній науці, призвела до реформування та змін, які відбулися в Інституті історії України, як координуючого центру головних напрямків наукових досліджень. Зокрема, 26 березня 1991 р. на засіданні Вченої ради Інституту історії, за погодженням бюро Відділення історії, філософії та права, було затверджено нову структуру Інституту, в основу якої, замість формаційно-класового підходу, було покладено хронологічний принцип. [15, с.95]. Науковець О.Сидоренко, аналізуючи історіографічну ситуацію на початку 90-х р. ХХ ст., слушно вказував, що методологічна переорієнтація істориків стосувалася різних епох, їхніх тематичних і концептуальних парадигм, філософських та ідеологічних понять, цілей, параметрів, стратегій і притаманих їм міфів [38, с. 124].

У жовтні 1993 р. на I науковій конференції київського осередку Українського товариства С.Білоконь охарактеризував кризовий стан історіографії ХХ ст. та накреслив її головні завдання на початку 1990-х рр., які, на його думку, полягали у виявленні, виправленні та подоланні численних помилок, похибок або прямих фальсифікацій, що було наслідком брутального втручання політичної влади в суто наукову проблематику [2, с. 3]. Шляхи подолання

“історіографічної кризи”, яка охопила історичну науку в 1989-1991 рр., шукали й інші відомі дослідники. Зокрема, Я.Дашкевич для подолання «кризи» пропонував знаходити нові напрямки і методи історичних досліджень, запроваджувати до наукового обігу нові, призабуті або замовчувані джерела різних категорій. [13, с.1]. Я. Калакура вважає, що методологічній переорієнтації пострадянських істориків сприяло видання українською мовою теоретико-методологічних праць західних учених – Карла Поппера «Відкрите суспільство та його вороги» (1994); А.Тойнбі «Дослідження історії» (1995), які утверджували загальнолюдські цінності та цивілізаційний підхід до вивчення історії [20, с.166]. Цьому також сприяло і ознайомлення українських вчених з працями істориків діаспори: Л.Винара, О.Пріцака, О.Оглоблина, І.Лисяка-Рудницького, О.Субтельного та інших.

Новаторський підхід щодо інтерпретації історії радянської інтелігенції України було запропоновано в докторській дисертації Г.Касьянова «Інтелігенція Радянської України 1920-30-х рр.: соціально-історичний аналіз» (1993 р.). У ній Г.Касьянов також висловив погляд на історію як суспільно-залежну науку, виділивши три ступені її зв'язку і взаємозалежності. Перший – це обслуговування політичного режиму, коли вона повністю підпорядкована виконанню ідеологічних і політичних замовлень. Другий – це виконання соціального замовлення, коли історіографія виконує функції популяризаторські і, одночасно, керується в своїх розробках замовленнями нагального порядку, обслуговує значно ширші верстви суспільства, ніж раніше. І, нарешті, третій – це новий рівень, на якому наука починає працювати на свої власні наукові інтереси, себто «наука для науки» [22, с. 15]. На переконання Г.Касьянова, перші два ступені мали місце в радянській історіографії. В такому стані вона проіснувала, фактично, до кінця 1980-х років. «Третій – науковий – рівень, розпочався на сучасному етапі, і він ще попереду, бо потребує певного часу, вироблення методологічних засад, ліквідованих, ізольованих від світу історичної науки, нарешті, нових дослідників, і позбавлення ідеологічного багажу і упереджень» [22, с. 17] – дійшов висновку дослідник. У першому розділі дисертаційного дослідження Г.Касьяновим здійснено переосмислення радянських історіографічних оцінок та узагальнень з історії інтелігенції України 1920 – 1930-х рр. Він зазначив, що загальні концептуальні підходи до історії інтелігенції, визначення її місця і ролі в суспільстві у радянській історіографії були сформовані в 1920 – 1930-ті рр. і з часом майже не зазнали змін. Історичні розвідки 1960-х рр. автор вважає ілюстративними, критикує їх за схематизм та стереотипність. Позитивними моментами радянської історіографії, зауважує він, є накопичення в них архівної інформації, вихід робіт, спеціально присвячених інтелігенції. Важливими були і рекомендації Г.Касьянова стосовно подальших перспектив у цій сфері. Насамперед, автором рекомендувалося видання узагальнюючого дослідження розвитку радянської інтелігенції, здійсненого на ґрунті наукової методології і на основі загальнолюдських гуманістичних цінностей і пріоритетів [22, с. 14].

Загалом внесок Г.Касьянова у переосмислення цієї теми є досить вагомим. Про це слушно вказувалося в рецензії на його книгу «Українська інтелігенція 1920-30-х рр.: соціальний портрет та історична доля», опублікованій в журналі «Південна зоря» (1992 р.). Зокрема, рецензентами було відзначено, що підняті в книзі проблеми є проблеми філософського плану і стосуються культивування соціально-негативного ставлення щодо старої інтелігенції, в результаті чого між старою інтелігенцією та інтелігенцією нової генерації виник розрив у спадкоємності розвитку, що негативно позначилося на духовній ситуації в Україні у подальшому [9, с. 44]. Своєрідним продовженням вивчення теми інтелігенції, у тому числі й освітянської, була кандидатська дисертація В.Масненка «Суспільно-політичні позиції інтелігенції України в 1921-1928 рр.» [31]. Він запропонував низку історіографічних оцінок щодо концептуальних положень радянської історичної науки та модерної вітчизняної історіографії в цій сфері. Вчений наголосив, що панування у вітчизняній історичній науці радянського періоду догматичної заідеологізованої методологічної традиції привело до майже повного ігнорування процесів внутрішнього розвитку інтелігенції як особливої соціальної групи [31, с. 3]. Водночас В. Масненко зазначає, що окремі праці вчених УРСР, які досліджували історію інтелігенції в різний період, стали безумовним досягненням для свого часу. В. Масненко вказує, що сучасний історіографічний

етап принципово відрізняється від попередніх як постановкою проблем, так і їх об'єктивним баченням [31, с.3]. Також автор наголошує, що сучасні науковці – Г.Касьянов, Н.Горбач, В.Лозицький, Я.Дашкевич, В.Чехович – вперше переосмислили концептуальні положення радянської історіографії на засадничих наукових принципах світової історіографії. На думку дослідника, визначальну роль відіграла монографія В.Даниленка, Г.Касьянова, В.Кульчицького «Сталінізм на Україні 1920-30-ті рр.» (1992), де переосмислено ставлення до освітянської інтелігенції та інших спеціалістів в УРСР. [11, с.6]

У 90-х рр. ХХ ст. опубліковано низку кандидатських дисертаційних досліджень, присвячених впливу українізації на культурно-освітній процес, українізації в освіті 1920-х–30-х рр., у першому розділі яких було проведено історіографічний огляд літератури та джерел [6, 7]. Особливою рисою цих робіт було те, що їхні автори досить критично оцінювали радянську історіографічну традицію у висвітленні діяльності освітян в культурно-освітніх процесах 20-30-х рр. ХХ ст. На їх переконання, створення канонів і стереотипів стало відправним пунктом радянських досліджень у вивченні культурно-освітнього процесу. Вагомий історіографічний комплекс склали дослідження про чільних представників науково-педагогічної інтелігенції періоду 20-30-х ХХ ст. Можна відзначити внесок у вивчення цієї проблематики таких науковців, як А.Санцевич, В.Кравченко, П.Сохань, В.Ульяновський, С.Кіржаєв [36, 37, 40]. У контексті вивчення діяльності визначних постатей української освіти та науки (М.Грушевського, С.Єфремова, В.Липинського, М.Василенка) залучено до аналізу та переосмислено всю сукупність літератури та документів про вказаних осіб у кандидатській дисертації І.Гирича [10]. Аналітичний характер мають докторські дисертації Д.Табачника, Ю.Шаповала, у яких проаналізована література про діяльність науково-педагогічної інтелігенції в умовах тоталітаризму [42, 43, 45]. Зокрема, Д.Табачник слушно підкреслює, що основа у цьому напрямку була закладена сучасною історіографією, зокрема, працями В.Даниленка, Ю.Шаповала, В.Кульчицького, І.Кураса та ін.

Науково-історичний аналіз літератури був зроблений у монографіях з історії інтелігенції загалом та в працях про українських вчителів 1920-30-х рр. [32; 33]. Винятково важливий історіографічний аналіз літератури, опублікованої на теренах західноукраїнських земель та української діаспори, здійснили дослідники О.Рубльов та Ю.Черченко в монографії «Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції в 20-ті-50-ті роки ХХ ст.» (1994 р) [35]. Значну увагу історіографічному аспекту приділено в книзі донецького дослідника І.Кліцакова «Педагогічні кадри України (1917-1937 рр.)» (1997 р.). Важливими є його оцінки щодо внеску в осмислення вчительської теми відомих українських учених радянського періоду: О.Дзевєріна, Н.Гриценка, Н.Моторнюка, Л.Черкашина, Г.Ясницького [24].

Однією з тенденцій розвитку історіографії 90-х рр. ХХ ст. є підготовка монографій та узагальнюючих праць з історіографічних проблем різних етапів та проблем вітчизняної історії, а також підготовка навчальної літератури для вищої школи [16; 17; 19]. Вагомим внеском у переоцінку багатьох проблем історичних досліджень стала робота В.Коцура «Історичні дослідження: упереджені та об'єктивні оцінки», яка вийшла в 1998 р. [25]. У цій праці в комплекс історіографічного аналізу літератури ввійшли і спірні питання з історії інтелігенції 1920-30-х рр. З висоти сучасної історіографії обґрунтованою виглядає думка науковця про те, що радянську історіографію з даної проблеми не можна оцінювати однозначно. Незважаючи на створені нею схеми, стереотипи, які применшували роль інтелігенції в суспільстві, її значення для інтелекту нації, були безсумнівні досягнення, які викликають інтерес сучасних дослідників. Йдеться, насамперед, про наукову спадщину С.Федюкіна, Н.Головка, Л.Савенка, Ю.Гамрецького, Л.Ткачової. Найбільш ґрунтовно досліджували історію інтелігенції з сучасних позицій Г.Касьянов, В.Даниленко, Р.Піріг, В.Пристайко, Ю.Шаповал. В.Коцур подав і рекомендації про подальші студії у цьому напрямку, які повинні вивчатися через призму людиновимірності історії та історичності людини. У підсумку В.Коцур зазначає, що не дивлячись на досягнуті результати, дослідження цієї проблеми, по суті справи, тільки розпочинається [25, с. 279].

Протягом 1990-2010 рр. було проведено велику роботу співробітниками наукових установ

та вищих навчальних закладів України у галузі видання підручників, посібників, курсів лекцій для вищої школи. У контексті створення наукової та навчальної літератури були здійснені історіографічні узагальнення з різних проблем, у тому числі дається характеристика стану розробки даної теми. У роботах підкреслюється важливість попередніх результатів [14, 17, 32]. З великим інтересом був сприйнятий навчальний посібник для вищих навчальних закладів «Історіографія історії України» В.Коцура та А.Коцура (1999 р.). У розділі “Українська наука тоталітарної доби та посттоталітарного суспільства” значну увагу приділено нарощенню історичних знань про історію інтелігенції 1920-х – початку 1930-х рр. [16]. Вчені переконані, що вагомим здобутком сучасної історіографії у цій галузі є зміна концептуальних підходів, оновлення джерельної та історіографічної бази, що сприятиме написанню ґрунтовної правдивої історії української інтелігенції [16, с.492].

Перші історіографічні оцінки були подані в кандидатських дисертаціях, зокрема, щодо вивчення історії школи 1917-1932 рр. Ю.Чирви та І.Ващенко про політику українізації [44; 6]. Позитивно, що ці автори не заперечують важливості минулого при оцінюванні попереднього доробку.

На рубежі ХХ-ХХІ та в перше десятиліття ХХІ ст. підвищується інтерес дослідників до проблем, пов’язаних з історією вчительської та науково-педагогічної інтелігенції 1920-30-х рр. У 1990-ті рр. ці професійні групи інтелігенції вивчалися в комплексі з іншими соціальними групами в працях про інтелігенцію загалом, у роботах про репресії щодо інтелігенції чи про українізаційні процеси в культурно-освітній сфері. З початком ХХІ ст. виходять праці, спеціально присвячені науково-освітній інтелігенції, її діяльність розглядається через призму долі найближчого оточення народного комісара освіти УСРР М.О. Скрипника – його заступників та вчених секретарів (Ерстенюка, Озерського, Бадана-Яворенка, Полоцького, Карпенка, Хвилі), – а також в працях про репресії щодо педагогічної та науково-педагогічної інтелігенції [34, 12, 30].

Таким чином, вперше системний підхід до вивчення науково-педагогічної інтелігенції 1920-30-х рр. був застосований дослідником М. Кузьменком у докторській дисертації та ряді інших публікацій (2008 р.) [28]. М.Кузьменком також було проаналізовано історико-педагогічну і суспільно-політичну літературу 1920-х рр., статті та монографічні праці радянських істориків і зарубіжних політологів 1930-80-х рр., науковий доробок сучасної вітчизняної та зарубіжної історичної науки в Україні; з’ясовано концептуальні підвалини наукових шкіл та напрямків, виявлено специфіку історіографічного процесу. Зокрема, аналіз наукової літератури 1920-х рр. автором здійснено в контексті аналізу самого тлумачення «науково-педагогічна інтелігенція», його теоретико-методологічної інтерпретації, встановлення історичного факту існування такої соціально-професійної групи суспільства. Підсумувавши історіографічний аналіз наукової літератури з питань науково-педагогічної інтелігенції в УСРР 1920-30-х рр., автор зазначає, що сучасні дослідники вивчають інтелігенцію через усталену в історіографії систему пріоритетів – українізацію, масові репресії, національно-культурне життя, систему освіти, – але не знайшли оптимальних шляхів та концептуальних підвалин системного з’ясування її соціально-професійного типу, суспільного статусу, функцій, суб’єктивного впливу на політичне та культурно-освітнє життя в УСРР [28, с. 7].

Переоцінка стереотипів радянської історіографії, показ здобутків та недоліків української та зарубіжної літератури було здійснено в низці кандидатських дисертацій, захищених протягом 2003-2008 р. Так, історіографічний огляд літератури про освіту в Українській СРР (1920-і роки) був здійснений в дисертації О. Ситнікова [39]. У 2004 р. було захищено кандидатську дисертацію О.Висовень «Інтелігенція в культурно-освітньому розвитку УСРР (1920-ті – початок 1930-х рр.): історіографія», у якій проведено комплексний аналіз усього накопиченого наукового матеріалу з історії інтелігенції, його узагальнено та систематизовано за окремими проблемами та періодами вивчення теми [8]. Діяльність освітян-краєзнавців Харківщини 1920-х – початку 1930-х років розглядається в історіографічному вимірі в дослідженні О. Кашаби [23]. Спільною рисою названих праць є те, що в них, головним чином, переглядалися застарілі, офіційно

санкціоновані в радянські часи висновки щодо публікацій 1920-х рр. Було оновлено історіографічні оцінки радянської літератури 1930-1980-х рр., показано їхню підпорядкованість панівним тоді політичним поглядам. А також, як додаток до попередніх оцінок, проаналізовано новітні публікації, праці дослідників української діаспори, розкрито їх важливе значення для переосмислення зазначеної тематики та удосконалення теоретико-методологічних засад наукових праць.

Поглибити вивчення окремих питань, пов'язаних з культурно-духовним розвитком, діяльністю інтелігенції УРСР 1920-1930-х рр., на сучасному етапі запропонував Г. Васильчук у докторській дисертації «Сучасна українська та зарубіжна історіографія соціально-політичного і культурно-духовного розвитку Української РСР в 20-30-і рр. ХХ ст.» (2008 р.). [5] У його роботі наголошено, що уперше предметом кваліфікаційного дослідження стала сучасна історіографія культурно-духовного розвитку УРСР 1920-1930-х рр. Науковцем було висунуто ряд важливих положень щодо історіографічного пошуку в цій сфері. Йдеться, насамперед, про те, що в історіографічних роботах висвітлювалася переважно радянська історіографія, а сучасна виглядала своєрідним інтелектуальним додатком. Захищені в Україні дисертації характеризували розвиток історіографії історії освіти, національно-культурного і духовного життя. Дослідник наголошує, що характерна для пострадянського простору тенденція до формування національних історіографій призвела до своєрідного інтелектуального ізоляціонізму, коли українські історики мало використовують праці російських дослідників, а російські – відповідно українських. Тому, враховуючи історіографічну ситуацію, дослідником у дисертації максимально залучено наукову літературу, в якій досліджується радянська історія 1920-1930-х рр. Г.Васильчук також з'ясував теоретичні тлумачення поняття «культурна революція» з точки зору порівняння інтерпретацій українських, російських та західних істориків. Виділив етноцентричну парадигму висвітлення політики українізації, дискусійні аспекти з історії становлення українського «націонал-комунізму», встановив фактологічний рівень та інтенсивність вивчення історії українізації, формування системи освіти та інтелігенції УРСР міжвоєнного періоду. Дослідник приходить до висновку, що історики уникали їх раціонально-прикладного контексту, визначення фактологічної доцільності та перспективності деяких проблемно-тематичних досліджень, тобто науково-історичної вичерпності.

Варто підкреслити, що важливим кроком на сучасному історіографічному етапі (з початку 1990-х рр.) стало детальне знайомство із західноукраїнською історіографією (до 1939 р.) та діаспорною історичною наукою, яка, незважаючи на відірваність від першоджерел, зберегла та примножила національні традиції української історіографії. За визначенням Я.Калакури, під ознаками, які характеризують національні традиції української історіографії, насамперед, слід розуміти документалізм української історіографії, опору на достовірні джерельні свідчення, критичне ставлення до джерел; нерозривний зв'язок української історичної науки зі світовою і, насамперед, європейською історіографією, провідними історіософськими течіями, врахування їх набутоків [20, с. 199].

Після 1991 р., у зв'язку з відмовою вітчизняної історичної науки від формаційного та партійно-класового підходу до минулого, відбулося її поступове зближення з українською зарубіжною історіографією та всебічне використання спадщини її відомих дослідників. Були перекладені на українську мову праці О.Субтельного, Т.Гунчака, надійшли з-за кордону твори І.Лісяка-Рудницького, Д.Дорошенка, Н.Полонської-Василенко, публікувалися праці Л.Винара – відомого знавця та упорядника спадщини М.Грушевського. Прогресивна частина істориків, які працювали в цій сфері (О.Апанович, Я.Дашкевич, В.Даниленко, С.Білоконь, С.Кульчицький, Ю.Шаповал, Р.Піріг, Г.Касьянов), перші переосмислили і сприйняли оцінки щодо більшовицького режиму, його національної політики та репресивних заходів щодо національно налаштованої інтелігенції в 1920-30-х рр., що їх напружували за роки ізоляції від материкової України діаспорні дослідники. Вченими були визначені як основні недоліки діаспорної історіографії, так і її здобутки. Серед найважливіших недоліків виокремлено: відсутність у їх авторів порівняльних архівних джерел, що негативно вплинуло на деякі висновки та узагальнення в цій сфері, тому, як вказувалося у переважній більшості робіт, вони підлягають

уточненню; та ідеологічне протистояння радянській системі, яке особливо спостерігалось в працях під час «холодної війни». Вагомими здобутками історіографії української діаспори у цій галузі називалися об'єктивний підхід до вивчення минулого України, його аналітичне осмислення і узагальнення, а також рекомендувалося всебічно використовувати дану літературу у подальшому (Г.Касьянов, В.Масненко, Я.Калакура, В. Ульяновський та інші).

Позитивною тенденцією є проведення спільних з зарубіжними науковцями міжнародних конференцій, «круглих столів», конгресів, семінарів, де робляться нові спроби осмислити та переглянути окремі сторінки культурно-освітнього розвитку 1920-30-х рр., з наукових позицій показати визначальну роль і місце у цьому процесі української інтелігенції, у тому числі й освітянської. Українські науковці сприяють виданню та перевиданню праць дослідників української діаспори. Дослідники діаспори у, свою чергу, регулярно друкують праці вітчизняних науковців на сторінках журналу «Український історик» (головний редактор Л.Винар). Зокрема, в 2002 у тематичному випуску «Українського історика» під назвою «Михайло Грушевський: життя, діяльність, творчість» були опубліковані історіографічні дослідження В.Масненка, В.Ульяновського, Л.Винара, присвячені М.Грушевському [20, с.156].

Отже, сучасний історіографічний етап вивчення історії діяльності науково-педагогічної та вчительської інтелігенції, її ролі та місця в культурно-освітньому розвитку УРСР 1920-х – 30-х рр., з одного боку, – характеризується як період переосмислення та відмови від звичних радянських теоретичних та методологічних принципів і засад в дослідженнях. З іншого, – окресленням нових концептуальних та методологічних позицій в цій сфері, яке супроводжувалося поверненням історіографії на шлях відродження національних традицій в історіографії, врахування набутоків української діаспорної та світової історіографії.

Серед досягнень сучасного етапу нами відзначена підготовка перших узагальнюючих праць з історії інтелігенції ХХ ст., докторських та кандидатських дисертацій, монографій, спеціально присвячених вивченню історії педагогічної та науково-педагогічної інтелігенції, фахових статей, які піднімають дискусійні питання досліджуваної проблеми. Кроком вперед є використання в дослідженнях про освітян української зарубіжної історіографії, праць російських та зарубіжних авторів, видання та перевидання їхніх праць. Все це сприяє примноженню знань про науково-педагогічну та вчительську інтелігенцію 1920-30-х рр., розширює історіографічний кругозір та дає змогу удосконалити методологічний інструментарій в цій сфері.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинський Д. В. Інтелігенція Української СРР в українізаційних процесах 20-х – початку 30-х років ХХ ст. / Д. В. Бачинський: Автореф. дис. ... канд. істор. наук.: 07.00.01. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2004. – 18 с.
2. Білоконь С. Стан і завдання спеціальних історичних дисциплін: міфологія української історіографії (ХІХ-ХХ ст.). / С. Білоконь – Тези доповідей І наукової конференції київського осередку українського історичного товариства. – К.: Жовтень, 1993. – 35 с.
3. Блинда Л. В. Украинизация и её роль в общественной политической жизни украинского народа в 20-е годы / Л. В. Блинда: Автореф. дисс. ... канд. ист. наук.:07.00.01. – К.: 1992. – 25 с.
4. Бринош І. Біль минулого: нариси з історії репресій 1930-х років серед освітян Одеської області (Іванківський район) / І. Бринош, Е. Петровський [Ред. кол.: Л.В. Ковальчук та ін.]. – Одеса: СМІЛ, 2006. – 224 с.
5. Васильчук Г. Сучасна українська та зарубіжна історіографія соціально-політичного і культурно-духовного розвитку Української РСР в 20-30-і рр. ХХ ст. / Васильчук Г.: Автореф. дис. ... докт. іст. наук.: 07.00.06. – К.: 33 с.
6. Ващенко І.В. Політика українізації 1920-х–початку 30-х років в Україні: проблеми історіографії: Автореф. дис ... канд. істор. наук. 07.00.06. / І.В. Ващенко – Дніпропетровськ, 2001. – 20 с.
7. Верменич Я. В. Здійснення українізації у 1920-х–30-х роках – політичні і культурні аспекти

- проблеми / Я.В. Верменич: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.01. – К.: – 1993. – 24 с.
8. Висовень О.І. Інтелігенція в культурно-освітньому розвитку УСРР (1920-ті – початок 1930-х рр.): історіографія, / О.І. Висовень: Дис ... канд. іст. наук.: 07.00.06. – К.: 2004. – 190 с.
 9. Войцехівський Ю.В. Історія. Освіта. Інтелігенція. [Текст] / Ю.В. Войцехівський, Р.Ю. Войцехівський. – К.: Знання України, 2008. – 119 с.
 10. Гирич І.Б. Архів М.Грушевського як джерело для вивчення визначних постатей українського руху (М.Грушевський, С.Єфремов, В.Липинський, М.Василенко) / І.Б. Гирич: Автореф. дис. ... канд. істор. наук.: 07.00.01. – К., 1995. – 25 с.
 11. Даниленко В. Сталінізм на Україні 1920-30-ті рр. / В. Даниленко, Г. Касьянов, В. Кульчицький. – К.: Либідь. – 1992. – 340 с.
 12. Даниленко В.М. Соціальний тип та інтелектуально-освітній рівень номенклатури скрипнівського наркомату. Біографічні нариси / В.М. Даниленко, М.М. Кузьменко. – Севастополь: «Вебер», 2003. – 56 с.
 13. Дашкевич Я. Стан і напрямки джерелознавчих та історіографічних досліджень історії України (друга половина ХІХ – ХХ ст.) / Я. Дашкевич. Доповідь про друковані праці подана на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. – К., 1994. – 43 с.
 14. Зайченко І.В. Історія педагогіки. У двох книгах. Книга II. Школа, освіта і педагогічна думка в Україні. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / І.В. Зайченко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 1032 с.
 15. Інститут історії України НАН України 1936-2006. – К.: Інститут історії України НАН України, 2006. – 818 с.
 16. Історіографія історії України. Курс лекцій / Коцур В.П., Коцур А.П. – Чернівці.: Золоті литаври, 1999. – 520 с.
 17. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.: О.О. Любар; За ред. В.Г. Кременя. – К.: Знання, 2005. – 767 с.
 18. Історія України від найдавніших часів до наших днів: навчальний посібник для студентів вузів: Чернівецький держ. ун-т ім. Ю.Федьковича. 2-е видання перероб.та доп. – Чернівці, 1998. – 335 с.
 19. Історія України: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (Б.Д. Лановик, Р.М. Матейко, З.М. Матисякевич). – 3-е видання виправлене – К.: Знання, 2000. – 574 с.
 20. Калакура Я. С. Історичні засади українознавства / Я.С. Калакура. – К., 2007. – 381 с.
 21. Касьянов Г. В. Сталінізм і українська інтелігенція (20-ті-30-ті роки) / Г.В. Касьянов, В.М. Даниленко. – К.: 1991. – 95 с.
 22. Касьянов Г.В. Інтелігенція Радянської України 1920-х-30-х років. Соціальний портрет та історична доля / Г.В. Касьянов. – К.: Едмонтон, 1992. – 175 с.
 23. Кашаба О. Освітняни-краєзнавці Харківщини в історіографічному процесі 1920-х – початку 1930-х років / Кашаба О.: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.06.–Дніпропетровск. – 2008. – 22 с.
 24. Кліцаков І. О. Педагогічні кадри України (1917-1937 рр.) / І.О. Кліцаков. – Донецьк, 1997. – 309 с.
 25. Коцур В.П. Історичні дослідження: упередженні та об'єктивні оцінки (соціальні зміни і політичні процеси в Україні 1920-х-30-х рр.) / В.П. Коцур. – К.: Наукова думка, 1998. – 506 с.
 26. Кравченко В.В. Дмитро Іванович Багалій – професор Харківського університету. Бібліографічний покажчик / В.В. Кравченко. – Х.: 1992. – 122 с.
 27. Кручек О.А. Становлення державної політики УРСР в національній культурі (1920-1923 рр.) / Р.А. Кручек. – К.: 1996. – 47 с.
 28. Кузьменко М.М. Науково-педагогічні кадри вищої школи радянської України в 1920 – 1930 рр. / М.Н. Кузьменко // Наука. Релігія. Суспільство. – 2003. – №1. – С. 147-155.; Його ж. Науково-педагогічна інтелігенція УСРР 20 – 30-х рр. ХХ ст.: еволюція соціально-

- істориченого типу / М.Н. Кузьменко: Автореф. ... дис. докт. істор. наук.: 07.00.01. – Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 42 с.
29. Литвин Н.М. Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920 – 1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми) / Н.М. Литвин: Автореф. ... дис. канд. іст. наук.: 07.00.01. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2006. – 23 с.
 30. Марочко В. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941) / В. Марочко, Хіллінг. – К.: Наук. світ, 2003. – 302 с.
 31. Масненко М.М. Суспільно-політичні позиції інтелігенції України в 1921-1928 рр. / М.М. Масненко: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.01. – К.: 1993. – 16 с.
 32. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933 рр.). Навчальний посібник. – К.: 1996. – 304. с.
 33. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.). У трьох книгах. – Кн. II. – К.: 1994. – 171 с.
 34. Осмоловська О. Ю. Державна політика щодо професорсько–викладацьких кадрів радянської України (1920 – 1930-ті рр.) / О.Ю. Осмоловська: Автореф. ... дис. канд. істор. наук. 07.00.01. - Донецьк, 2004. - 25 с.
 35. Рубльов О.С. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції 20-ті-50-ті роки ХХ ст. / О.С. Рубльов, Ю.А. Черченко. – К.: Наукова думка, 1994. – 349 с.
 36. Санцевич А.В. Видатний український історик М.Є. Слабченко / А.В. Санцевич / АН України. Ін-т історії України. – К.: 1993. – 70 с.
 37. Санцевич А.В. Погляди М.Яворського на історію України./ А.В. Санцевич. – УІЖ. – 1993. –№10.– С.37-52.
 38. Сидоренко О. Постколониалізм і українська історіографія / О. Сидоренко // Генеза. - 1998. - №1-2.
 39. Ситніков О. Освіта в Українській СРР (1920 - і роки): історіографія. / О. Ситніков: Автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.06. – К.: 2003. – 15 с.
 40. Сохань П.С. М.С. Грушевський і АКАДЕМІА: ідея, змагання, діяльність / П.С. Сохань., В.І. Ульяновський., С.М. Кіржаєв. – К.: 1993. – 322 с.
 41. Стрижак Є.М. Кадрове забезпечення середньої та вищої школи УСРР: історичний досвід 1920-1930-х років / Є.М. Стрижак: Автореф. ... дис. кан. істор. наук.: 07.00.01. – Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2008. – 29 с.; Його ж. Репресії 1930-х років та їхні наслідки для кадрового забезпечення середньої і вищої школи УСРР / Є.М. Стрижак – Черкаси: «Вертикаль», 2007. – 72 с.
 42. Табачник Д. Массовые репрессии против интеллигенции Украины во второй половине 30-х-начале 40-х годов / Д. Табачник: Автореф. дис. канд. ист. наук в виде научного доклада / АН Украины, Институт истории Украины. – К.: 1992.
 43. Табачник Д. Феномен тоталітарно-репресивного суспільства в Україні (кін. 1920-х-50-ті роки): / Д. Табачник: Автореф. дис. ... докт. істор. наук.: 07.00.01. – К.: 1995. – 103 с.
 44. Чирва Ю.І. Розвиток народної освіти України (1917-1932 рр.): історіографія проблеми.: / Ю.І. Чирва: Автореф. дис. ... канд. істор. наук.: 07.00.06. – Дніпропетровськ, 1995. – 18 с.
 45. Шаповал Ю.І. Україна 20-х-50-х років: сторінки ненаписаної історії (Україна об'єкт сталінських політичних репресій) / Ю.І. Шаповал: Автореф. дис. ... докт. істор. наук. 07.00.01. – К.: 1994. – 37 с.

Кирьянова Е. Научно-педагогическая и учительская интеллигенция советской Украины в культурно-образовательных сдвигах 20-30-х гг.: Современное состояние и направления историографических исследований.

В статтє проаналізовано сучасне становище і направлення історіографічних досліджень, присвячених науково-педагогічній і учительській інтелігенції, їх ролі і места в культурно-образовательних сдвигах УССР 1920-30-х гг.

Ключевые слова: *история научно-педагогической и учительской интеллигенции,*

историография современного периода, историографический этап, педагогическая интеллигенция, культурно-образовательные процессы 1920-30-х гг.

Kiryanova E. Scientific and pedagogical educational teaching of intellectuals in cultural and educational of Soviet Ukraine 20-th - 30-th of the XX century: Modern state and direction of historiographical researches.

Modern state and direction of historiographical researches dedicating of scientific and pedagogical, educational, teaching of intellectuals, their roles and place in the cultural and educational displacement of USSR of the 20-th - 30-th years is analyzed in the article

Key words: *history of scientific and pedagogical intellectuals, historiographical of modern period historiographical stage, pedagogical intelligentsia, pedagogical intelligentsia, cultural and educational processes 20-th - 30-th years.*

Одержано 10.11.2012